

Wybitni geolodzy karpaccy w ostatnim 50-leciu XX wieku w Oddziale Karpackim PIG; rola Profesora Mariana Książkiewicza w rozwoju badań Karpat

Andrzej Ślącza*, Nestor Oszczytko*, Kazimierz Żytko**

W latach 1954–1960 Oddziałem Karpackim PIG kierował Profesor Marian Książkiewicz. Geolog ten wywarł istotny wpływ na rozwój badań Karpat. Wielu Jego uczniów podjęło pracę w tej części kraju. Spośród pracowników Oddziału Karpackiego PIG prowadzili na tym obszarze badania tak wybitni geolodzy, jak: J. Burtan, K. Konior, T. Kuciński, A. Michalik, J. Wdowiarz, S. Wdowiarz, L. Wątycha i T. Wieser. Do zespołu zasłużonych geologów oddziału należy również kolejna generacja badaczy — J. Badak, J. Blaicher, L. Bober, S. Gucik, J. Jasionowicz, J. Liszkowa, W. Nowak, W. Sikora, J. Sokołowski, W. Szotowa i J. Żgiet.

Współpracę z Oddziałem Karpackim PIG prowadzili geolodzy z uczelni i PAN — F. Bieda, K. Skoczylas-Ciszewska, W. Krach, H. Świdziński i A. Tokarski. Wymienionych geologów nie ma już wśród nas, lecz korzystamy z publikowanych wyników ich pracy.

W Oddziale Karpackim PIG wciąż działają geolodzy, którzy pracę w Karpatach podjęli przed wielu laty, jak J. Chowaniec, B. Olszewska, W. Ryłko, A. i A. Tomasiowie, K. Witek, A. Wójcik i cała grupa młodych, rozwijających się badaczy. Są oni autorami publikowanych obecnie prac.

Wymienić też trzeba geologów, którzy wnieśli liczący się wkład w rozpoznanie Karpat, lecz już opuścili warsztat pracy — M. Badakowa, I. Garlicka, I. Gucwa, J. Morgielowa, D. Nawrocka, L. Koszarski, A. Pelczar, D. Poprawa, F. Szy-

makowska, J. Urbaniak i R. Zając. Ze względu na ich silny związek z Karpatami, mimo luźnych związków z oddziałem, trzeba wymienić K. Birkenmajera, A. Garlickiego, J. Kotlarczyka i S. Sokołowskiego. Na uczelnie przeszli byli wybitni pracownicy oddziału: A. Cieszkowski, A. Gasiński, G. Haczewski, E. Malata, N. Oszczytko i A. Ślącza.

Marian Książkiewicz, inicjator wielu badań prowadzonych w oddziale, należy do tych geologów karpackich, których charakteryzowała wszechstronność podejmowanych zagadnień naukowych. Podstawowym polem Jego działalności były prace kartograficzne w polskich Karpatach Zachodnich. Tam prowadził badania terenowe, których wynikiem było opracowanie licznych doskonałych map geologicznych, w tym wyjątkowego arkusza Wadowice w skali 1 : 50 000. Uważał, że kartowanie geologiczne jest podstawową, wyjściową pracą naukową geologa, wiodącą do zrozumienia całości zjawisk geologicznych i ich wzajemnych powiązań. Badania kartograficzne uzupełniał wnikliwymi badaniami litostratygraficznymi i tektonicznymi. Przykładem może być unikalny w skali światowej (ze względu na swoją wielostronność) tekst objaśniający do arkusza Wadowice (1951), w którym wnikliwie i niezwykle szczegółowo przedstawił cały wachlarz problemów geologicznych, od tych w skali pojedynczego odsłonięcia aż po wielkie problemy geodynamiczne. Niewątpliwą Jego zasługą jest ustalenie litostratygrafii jednostki podśląskiej Karpat Zachodnich i rozwoju dolnej kredy tego obszaru oraz usystematyzowanie litostratygrafii badanej przez Niego części jednostki magurskiej (1935, 1948, 1951, 1958; Bieda & Książkiewicz, 1958; Bieda i in., 1967).

W polu zainteresowań badawczych M. Książkiewicza znalazły się również skałki wapienne występujące w Kar-

*Instytut Nauk Geologicznych, Uniwersytet Jagielloński, ul. Oleandry 2a, 30-063 Kraków

**Państwowy Instytut Geologiczny, Oddział Karpacki, ul. Skrzatów 1, 31-560 Kraków

patach fliszowych, a przede wszystkim skałki andrychowskie, których poznanie uważał za kluczowe dla właściwego odtworzenia geodynamiki Karpat Zachodnich (Książkiewicz & Liszkowa, 1972). Badał też skałki bachowickie. Na podstawie odkrytych fragmentów odtworzył ich pełny profil litostratygraficzny, od dolnej jury po górną kredę. W wielu przypadkach badania litofacjalne uzupełniał M. Książkiewicz wykonanymi przez siebie badaniami makro- i mikrofaunistycznymi. Szczególne znaczenie mają pionierskie badania śladów życia organizmów dennych w basenie fliszowym (Książkiewicz, 1960, 1961, 1968, 1977a).

Kolejną dziedziną geologii karpackiej, w której rozwiązanie Profesor M. Książkiewicz położył nieocenione zasługi, jest wyjaśnienie budowy zachodnich Karpat fliszowych. W tym między innymi odkrycie podśląskich okien tektonicznych na przedpolu płaszczowiny magurskiej w rejonie Lanckorony oraz zdefiniowanie płaszczowiny śląskiej. Profesora Mariana Książkiewicza można uznać za twórcę modelu tektonicznego zachodnich Karpat fliszowych. Model ten rozwijał w kolejnych swoich pracach, a przede wszystkim w pracach o tektonice Karpat (1972, 1977b). Przedstawił także własne, oryginalne poglądy na geodynamikę Karpat w świetle tektoniki płyt, zwracając uwagę m.in. na możliwość występowania kredowej subdukcji podłoża Karpat, skierowanej ku północy (1977b).

Bardzo ważnym polem działalności Profesora były badania sedimentologiczne, w których wykazał m.in., że flisz karpacki jest osadem głębokowodnym, a występująca w nim płytkowodna fauna jest redeponowana. Badania sedimentologiczne przyniosły mu międzynarodowe uznanie i miano twórcy polskiej szkoły sedimentologicznej. Innym, bardzo znaczącym polem działalności Profesora M. Książkiewicza były prace dotyczące paleogeografii i geodynamiki Karpat. Stworzył On oryginalny model paleogeograficzny Karpat zewnętrznych, przyjmując m.in. istnienie basenów przedzielonych kordylierami dostarczającymi do basenów znaczną część materiału klastycznego. W tym czasie nie było to akceptowaną ideą. Najlepszym przykładem osiągnięć na tym polu jest zainicjowany przez Niego i opracowany przede wszystkim przy współudziale pracowników Oddziału Karpackiego PIG unikalny atlas paleogeograficzny Karpat (1962). Ten model paleogeograficzny Karpat fliszowych jest cytowany do dnia dzisiejszego.

Profesor M. Książkiewicz zajmował się również problemami batymetrii w basenach fliszowych, poświęcając im kilka prac (1975, 1976), w których — na podstawie szczytków organizmów, śladów życia na dnie basenu oraz struktur sedimentacyjnych — przeprowadził analizę możliwych zmian głębokości morza karpackiego.

Przedstawione przykłady osiągnięć w działalności naukowej Profesora Mariana Książkiewicza w Karpatach jednoznacznie świadczą o ogromnej wiedzy i roli, jaką odegrał w wyjaśnieniu budowy i geodynamiki Karpat. Uzasadniają uznanie, jakim cieszył się w międzynarodowej społeczności geologicznej. Zawsze jednak pozostawał Człowiekiem skromnym, dzielącym się swoimi przemyśleniami i chętnie wysłuchującym opinii innych badaczy.

Literatura

- BIEDA F., JEDNOROWSKA A. & KSIĄŻKIEWICZ M. 1967 — Stratigraphy of the Magura Series around Babia Góra. *Biul. Inst. Geol.*, 211: 293–320.
- BIEDA F. & KSIĄŻKIEWICZ M. 1958 — W sprawie wieku piaskowca Babiej Góry. *Kwart. Geol.*, 4: 841–853.
- KSIĄŻKIEWICZ M. 1935 — Budowa brzeźnych mas magurskich między Sułkowicami a Suchą. *Rocz. Pol. Tow. Geol.*, 11: 104–120.
- KSIĄŻKIEWICZ M. 1948 — Stratygrafia serii magurskiej na przedpolu Babiej Góry. *Biul. Państw. Inst. Geol.*, 48: 1–34.
- KSIĄŻKIEWICZ M. 1951 — Objasnienie do arkusza Wadowice. Mapa geologiczna Polski. *Państw. Inst. Geol.*: 283.
- KSIĄŻKIEWICZ M. 1958 — Stratygrafia serii magurskiej w Beskidzie Średnim. *Biul. Inst. Geol.*, 135: 43–82.
- KSIĄŻKIEWICZ M. 1960 — O niektórych problematykach w fliszu Karpat polskich. Część 1. *Kwart. Geol.*, 4: 735–744.
- KSIĄŻKIEWICZ M. 1961 — O niektórych problematykach fliszu Karpat polskich. Część 2. *Kwart. Geol.*, 5: 882–887.
- KSIĄŻKIEWICZ M. (red.) 1962 — Atlas geologiczny Polski. Zagadnienia stratygraficzno-facjalne. Z. 13. Kreda i starszy trzeciorzęd w polskich Karpatach zewnętrznych, 1 : 600 000. *Inst. Geol.*
- KSIĄŻKIEWICZ M. 1968 — O niektórych problematykach z fliszu Karpat Polskich. Część III. *Rocz. Pol. Tow. Geol.*, 38: 3–17.
- KSIĄŻKIEWICZ M. 1972 — Karpaty. [In:] Budowa geologiczna Polski. T. 4. Tektonika. Cz. 3. *Wyd. Geol.*: 228.
- KSIĄŻKIEWICZ M. 1975 — Bathymetry of the Carpathian Flysch Basin. *Acta Geol. Pol.*, 25: 309–367.
- KSIĄŻKIEWICZ M. 1976 — La profondeur du bassin du flysch carpathique. *Bull. Soc. Géol. France*, Ser. 7, 18: 191–196.
- KSIĄŻKIEWICZ M. 1977a — Trace Fossils in the Flysch of the Polish Carpathians. *Palaeont. Pol.*, 36: 1–208.
- KSIĄŻKIEWICZ M. 1977b — The Tectonics of the Carpathians. [In:] *Geology of Poland*. vol. 4. Tectonics. The Alpine Tectonic Epoch. *Wyd. Geol.*: 476–608.
- KSIĄŻKIEWICZ M. & LISZKOWA J. 1972 — Podłoże skałek andrychowskich. *Rocz. Pol. Tow. Geol.*, 42: 239–269.